

FRENSIS MEJZ

*Pod suncem
Toskane*

Prevela
Žermen Filipović

■ Laguna ■

Naslov originala

Frances Mayes

UNDER THE TUSCAN SUN

Copyright © Frances Mayes 1996

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

Mapu uradio Nil Gauer

Za En Kornelisen

Sadržaj

PREDGOVOR.	11
<i>BRAMARE: (ŽUDETI ZA NEČIM)</i>	15
KUĆA I ZEMLJA KOJU DVA VOLA PREORU ZA DVA DANA.	36
SESTRA VODA, BRAT VATRA.	54
DIVLJI VOĆNJAK	77
ŠUM SUNCA	90
<i>FESTINA TARDE (POŽURI POLAKO)</i>	106
DUGAČKI STO POD DRVEĆEM	124
BELEŠKE IZ LETNJE KUHINJE	143
KORTONA, PLEMENITI GRAD	159
RIVA, MAREMA: U DIVLJINI TOSKANE.	182
POSTAJEMO ITALIJANI	204
ZELENO ULJE	219
PROMENLJIVI SVET: ZIMSKO VREME	230
BELEŠKE IZ ZIMSKE KUHINJE	246

STAZA RUŽA	.261
<i>SEMPRE PIETRA</i> (UVEK KAMEN)	.269
TRAGOVI LETA	.286
<i>SOLLEONE</i>	.300
<i>BEN TORNATI</i> : (SREĆAN POVRATAK)	.310
POGOVOR POVODOM DVADESETE GODIŠNJICE	.320
IZJAVE ZAHVALNOSTI	.331
O PISCU	.333

VOLTERA

FIRENZA

MONTERIDONI

MONTEPULCANO

SIJENA

SAN DIMINJANO

Za Perudu i Asizi

PREDGOVOR

„Šta uzgajate ovde?“ Tapetar vuče fotelju uz stazu prema kući, ali hitrim okom odmerava imanje.

„Masline i grožđe“, odgovaram.

„Naravno, masline i grožđe, ali šta još?“

„Začinsko bilje, cveće – nismo ovde u proleće da bismo zasadili još bogzna šta.“

Spušta fotelju na vlažnu travu i zagleda brižljivo orezane masline na zaravnima gde sada otkrivamo i obnavljamo neka-
dašnji vinograd. „Uzgajajte krompir“, savetuje on. „On raste sam od sebe.“ Pokazuje na treću zaravan. „Tamo je mnogo sunca, pravo mesto za krompir, crveni krompir, žuti, krompir za *gnocchi di patate*.“

I tako, na početku našeg petog leta koje provodimo ovde, sada iskopavamo krompire za večeru. Tako se lako vade; liči to na pronalaženje uskršnjih jaja. Iznenadena sam koliko su čisti. Samo ih isperemo i blistaju.

Kako smo došli do krompira – tako se odigrava i skoro sve otkako u poslednje četiri godine preobražavamo ovu napuštenu toskansku kuću i zemlju. Gledamo kako Frančesko Falko, koji je najveći deo svojih sedamdeset i pet godina proveo

baveći se groždem, sadi viticu stare vinove loze kako bi iz nje nikao novi izdanak. I mi radimo to isto. Grožđe napreduje. Kao stranci koji su se ovde obreli božanskom milošću, pokušaćemo sve. Renoviranje smo uglavnom uradili sami; postignuće koje je, kako bi rekao moj deda, rezultat našeg potpunog neznanja.

Godine 1990, prvog leta koje smo proveli ovde, kupila sam veliku praznu svesku s papirnim koricama ukrašenim firentinskom šarom, u plavom kožnom povezu. Na prvoj strani sam napisala ITALIJA. Sveska je izgledala kao da bi trebalo da sadrži besmrtnu poeziju, ali ja sam počela od spiskova poljskog cveća, spiskova poslova koje treba obaviti, novih reči, skica mozaika u Pompejima. Opisivala sam sobe, drveće, zov ptica. Dodala sam savet za sadnju: „Saditi suncokret kada Mesec pređe u znak Vage“, iako ni sama nisam imala pojma kada bi to moglo biti. Pisala sam o ljudima koje smo upoznali i o hrani koju smo spremali. Sveska je postala hronika naših prvih četiriiju godina u Toskani. Danas je prepuna jelovnika, razglednica s umetničkim slikama, crteža tlocrta opatije, italijanskih pesama i dijagramâ bašte. Pošto je debela, u njoj i dalje imam mesta za još nekoliko leta. Sada je ta plava sveska postala knjiga *Pod suncem Toskane*, prirodni rezultat mojih prvih ovdašnjih zadovoljstava. Obnavljanje, zatim poboljšanje kuće; pretvaranje zarasle džungle u ono što treba da bude – maslinjak i vinograd; istraživanje slojeva i slojeva Toskane i Umbrije; kuvanje u stranoj kuhinji i otkrivanje mnogih veza između hrane i kulture – ove intenzivne radosti uokviruju dublje zadovoljstvo u učenju da se živi drugačijim životom. Sadnju vitice loze tako da iz nje izbije novi izdanak lako prepoznajem kao metaforu za način na koji se život s vremena na vreme mora promeniti ako želimo da napredujemo u svom razmišljanju.

Tokom ovih ranih junskih dana moramo sa zaravni opleviti korov kako bismo, kada julska vrućina udari i zemlja se osuši, bili zaštićeni od požara. Ispred mog prozora tri čoveka sa plevilicama zvuče kao džinovske pčele. Domeniko će sutra stići

da tanjiračom obradi zaravni i pokošenu travu vrati u zemlju. Njegov traktor prati putanje koje su odavno uspostavili volovi. Ciklusi. Iako plevilice i tanjirača skraćuju posao, i dalje osećam da učestvujem u tom drevnom ritualu leta. Dubina Italije stvarana je hiljadama godina, a na površinskom sloju stojim ja na malenoj parceli, danas oduševljena divljim narandžastim ljiljanima koji krasi padinu. Dok im se divim, jedan starac zastaje na drumu i pita me živim li ovde. Kaže mi da dobro poznaje imanje. Zastaje i gleda duž kamenog zida, a onda mi tihim glasom kaže da mu je brat tu ubijen. Sedamnaestogodišnjak, osumnjičen da je partizan. Stalno klima glavom i znam da prizor koji vidi nije moj ružičnjak, moja živica od žalfije i lavande. Gleda negde mimo mene. Šalje mi poljubac. „*Bella casa, signora.*“ Juče sam našla plave različke oko masline gde je verovatno pao njegov brat. Odakle su se stvorili? Iz semenke koju je ispustio drozd? Hoće li se sledeće godine proširiti preko zaravni? Stara mesta postoje na sinusnim talasima vremena i prostora što se povijaju u nekakvom logaritamskom kretanju koje počinje da me nosi.

Otvaram plavu svesku. Pisati o ovom mestu, našim otkrićima, lutanjima i svakodnevnom životu, takođe je bilo zadovoljstvo. Jedan kineski pesnik je pre mnogo vekova primetio da je kad nešto ponovo iskažete rečima isto kao da ste živeli dvaput. Traženje promene suštinski je verovatno uvek povezano sa željom da se uveća psihički prostor u kojem se živi. *Pod suncem Toskane* označava takvo mesto. Moj čitalac je, nadam se, kao prijatelj koji dolazi u posetu, uči da u gomilicu brašna na debelom mermeru umeša jaje, prijatelj koji se budi na četiri zova kukavice na lipi i ide zaravnima pevajući grožđu; koji bere čupove šljiva, vozi se sa mnom u brdske gradove okruglih kula i bujnih geranijuma, koji hoće da vidi masline prvog dana kada postanu masline. Gost na odmoru je usredsređen na zadovoljstvo. Osećate povetarac koji piri oko onih vrelih mermernih statua? Kao stari seljaci, mogli bismo da sedimo pored ognjišta,

pečemo kriške hleba s malo ulja, sipamo mladi kjanti. Posle soba renesansnih devica i prašnjavih sporednih puteva iz Umbertidea, u tiganju pržim male jegulje s belim lukom i žalfijom. Opušteni smo pod smokvom gde su se sklopčale dve mačke. Izbrojala sam: grlica gukne šezdeset puta u minuti. Etrurski zid iznad kuće datira iz osmog veka pre nove ere. Možemo da razgovaramo. Imamo vremena.

Kortona, 1995.

BRAMARE: (ŽUDETI ZA NEČIM)

Upravo se spremam da kupim kuću u stranoj zemlji. Kuću sa prelepim imenom Bramasole. Visoka je, četvrtasta, boje kajsije sa izbledelim zelenim žaluzinama, krovom od prastarih crepova i gvozdenim balkonom na drugom nivou, gde su gospe možda sedele sa svojim obožavaocima i gledale neku predstavu koja se odvijala dole. Ali dole bujaju izdžikljalo trnovo žbunje, šikara ruža i divlji korov do kolena. Balkon je okrenut prema jugoistoku i gleda na duboku dolinu, a zatim u toskanske Ape-nine. Kada pada kiša ili kada se svetlost menja, fasada kuće postaje zlatna, sijena, oker; prethodna grimizna boja prodire u vidu ružičastih tačaka kao kutija bojica ostavljenih da se tope na suncu. Na mestima gde je štukatura otpala, hrapavi kamen pokazuje kakva je spoljašnjost bila nekad. Ispod kuće, koja se uzdiže na zaravnjenom komadu obronka prekrivenog voćkama i maslinama, prolazi *strada bianca*, drum beo od šljunka. Bramasole: od *bramare*, žudeti za nečim, i *sole*, sunce: nešto što žudi za suncem, i da, žudim i ja.

Zdrav razum je mojoj porodici nalagao da se u velikoj meri usprotivi ovoj odluci. Moja majka je rekla: „Besmislica“, sa odlučnim i snažnim naglaskom na prvom slogu:

„Beesmislica“, a moje sestre, iako uzbuđene, strahuju kao da mi je osamnaest godina i da ću porodičnim automobilom pobeći sa nekim mornarom. Ne izgovaram naglas sopstvene sumnje. Ne pomažu ni visoki nasloni na stolicama u čekaonici javnog beležnika. Kroz tanku belu lanenu haljinu, oštre konjske dlake me probadaju svaki put kada se pomerim, što je često u čekaonici u kojoj je četrdeset stepeni. Pogledam da vidim šta Ed piše na poledini računa: parmezan, salama, kafa, hleb. Kako može? Sinjora napokon otvara vrata i zasipa nas bujicom italijanskih reči.

Notario nije ni nalik notaru; ona je pravno lice koje obavlja promet nekretninama u Italiji. Naša sinjora Mantuči je mala, žestoka Sicilijanka sa debelim zatamnjenim naočarima koje uvećavaju njene zelene oči. Priča toliko brzo kako nikad nikog nisam čula. Naglas čita dugačke zakone. Mislila sam da je sav italijanski milozvučan; kad ona govori, to zvuči kao da se kamenje ruši niz šaht. Ed je zaneseno gleda; znam da pomno sluša njen glas. Vlasnik, doktor Karta, odjednom pomisli da je tražio premalo; *mora* da je za kuću tražio malo čim smo pristali da je kupimo. Mi pak mislimo da je njegova cena previsoka. *Znamo* da je njegova cena previsoka. Sicilijanka ne zastaje; neće je prekinuti niko osim Đuzepea iz kafića u prizemlju, koji iznenada s visoko podignutim poslužavnikom otvori vrata i iznenadi se kada vidi da njegovi gosti *Americani* sede tu bezmalo ozrikaveli od zbunjenosti. Sinjori donosi njen jutarnji naprstak espressa, koji ona ispija u gutljaju jedva i zastavši. Vlasnik tvrdi da je za kuću naveden jedan iznos, a da je u stvari koštala mnogo više. „To se jednostavno tako radi“, insistira. „Niko nije dovoljno lud da navede pravu vrednost.“ Predlaže da jedan ček odnesemo u notarkinu kancelariju, a zatim mu deset manjih čekova damo doslovce ispod stola.

Anselmo Martini, naš agent, sleže ramenima.

Ijan, engleski agent za nekretnine koga smo angažovali da pomogne u prevođenju, takođe slegne ramenima.

Doktor Karta zaključuje: „Vi Amerikanci! Vi sve shvatate toliko ozbiljno. I, *per favore*, datirajte čekove u jednonedeljnim intervalima kako banka ne bi primetila velike sume.“

Da li je to bila ista ona banka u kojoj blagajnica iskošenih tamnih očiju mrzovoljno obavlja transakciju svakih petnaest minuta, između pušenja i telefonskih poziva? Sinjora naglo začuti, skuplja papire u fasciklu i ustaje. Treba da se vratimo kada novac i spisi budu spremni.

*

Prozor naše hotelske sobe gleda na drevne krovove Kortone, sve do mračnog prostranstva Val di Kjane. Vrući, divlji vetar – široko – izluđuje normalne ljude. Što se mene tiče, izgleda da odražava moje stanje uma. Ne mogu da spavam. U Sjedinjenim Državama već sam i kupila i prodala nekoliko kuća – utovarila bih u kola mamin porcelanski servis, mačku i fikus i vozila pet ili pet hiljada kilometara do sledećih vrata kojima bi odgovarao novi ključ. *Morate* malo da se trgnete kada vam je krov nad glavom u pitanju, jer prodati znači otići iz mnoštva uspomena, a kupiti znači odlučiti gde će se odvijati budućnost. I svoj uticaj će, naravno, imati i nova kuća koja nikada nije neutralna. Osim toga, pravne komplikacije i nepredviđene situacije moraju se rešiti. Ali ovde se apsolutno sve zareklo protiv mene.

Italija je za mene oduvek imala magnetsku privlačnost. Kuće su mi bile na umu već četiri leta koliko je trajalo iznajmljivanje seoskih kuća širom Toskane. U prvoj kući, koju smo Ed i ja iznajmili sa prijateljima, počeli smo da kalkulišemo prve noći, pokušavajući da shvatimo da li bi naše četiri udružene uštedevine bile dovoljne da se kupi srušena kamena kuća koju smo mogli da vidimo sa terase. Ed se odmah zaljubio u život na selu i tumarao je imanjem naših suseda gledajući radove koji se obavljaju. Antolinijevi su uzgajali duvan, prelepu iako omraženu kulturu. Mogli smo čuti radnike kako viču: „*Vipera!*“, kako

bi ostale upozorili na zmiju otrovnicu. Uveče se iz tamnog lišća dizala ljubičastoplava izmaglica. Dobro uređeno imanje je sa naše terase izgledalo spokojno.

Naši prijatelji više nikada nisu došli, ali tokom naredna tri odmora, tegobna potraga za letnjikovcem postala je za nas poduhvat – bez obzira na to da li ćemo ikada pronaći kuću ili ne, bivali smo na mestima gde se proizvodilo čisto zeleno maslinovo ulje, otkrivali ljupke romaničke crkve po selima, vijugali zabačenim vinogradskim putevima i zastajali da probamo najpitkiji brunelo i najcrnje *vino nobile*. Traženje kuće podrazumeva duboku koncentraciju. Posećivali smo nedeljne pijace i nismo imali na umu samo kupovinu breskvi za piknik; pažljivo smo pregledali kvalitet i raznovrsnost svih proizvoda, u mislima predviđajući rođendanske večere, nove odmore i doručak za goste koji dolaze za vikend. Proveli smo sate sedeći na pjacama ili pijuckajući limunadu u lokalnim kafićima, potajno stičući osećaj za ambijent ovog mesta. Natapala sam stopala u hotelskom bideu zbog brojnih plikova na petama, utrljala sam boce losiona u stopala koja su prešla kilometre i kilometre kamenitih ulica. Iz iznajmljenih kuća i hotela, kao i u njih, dovlačili smo istorije, vodiče, knjige o divljem cveću i romane. Uvek smo pitali meštane gde vole da jedu i odlazili u restorane koji u našim brojnim vodičima nikada nisu spomenuti. Oboje gajimo nezasitu radoznalost prema svakoj šiljatoj ruševini zamkova na obroncima bregova. Raj zamišljam i dalje kao vožnju makadamskim putevima Umbrije i Toskane, gde sam veoma prijatno izgubljena.

Kortona je bila prvi grad u kojem smo odseli i uvek smo mu se vraćali tokom leta kada smo u blizini Voltere, Firenze, Montizija, Rinjana, Vikja, Kverčegrose, iznajmljivali sve one fascinantne, neobične kuće. Jedna je imala kuhinju u kojoj se dve osobe nisu mogle mimoići, ali je jednim delom gledala na Arno. U drugoj kuhinji nije bilo tople vode ni noževa, ali je kuća bila uzidana u srednjovekovne bedeme s pogledom na

vinograde. Jedna je imala nekoliko porcelanskih servisa za četrdeset osoba, bezbroj čaša i srebrnog pribora, ali se frižider ledio svakog dana i već u četiri sata vrata bi mu se otvorila otkrivajući novi iglo. Kada je vreme bilo vlažno, doživela bih mali strujni udar ako bih dodirnula bilo šta u kuhinji. Na imanju je Čimabue,*legenda kaže, otkrio mladog Đota kako u prašini crta ovcu.** Jedna kuća je imala krevete s rupama u sredini od kojih su nas bolela leđa. Slepí miševi su leteli niz odžak i zujali mimo nas, dok su nam crvi jastuke ravnomerno posipali prahom piljevine iz greda. Kamin je bio toliko veliki da smo mogli da sedimo u njemu dok pečemo teleće kotlete i paprike.

Vozili smo se stotinama kilometara prašnjavim drumovima gledajući kuće za koje se ispostavilo da se nalaze u poplavnoj ravnici Tibra ili da gledaju na površinske kopove. Agent iz Sijene je veselo obećao da će pogled ponovo biti divan za dvadeset godina; zakon je nalagao ponovno pošumljavanje ogoljenih površina. Jedna prelepa srednjovekovna seoska kuća bila je neverovatno skupa. Krezubi seljak koga smo upoznali u kafani pokušao je da nam proda svoj dom u kojem je odrastao, kameni kokošinjac bez prozora spojen sa drugom kućom odakle su na nas režali i nasrtali psi privezani konopcima. Veoma nam se dopalo imanje blizu Montizija; kontesa koja ga je posedovala zavlčila nas je danima, a onda je odlučila da joj je potreban Božji znak pre nego što bi mogla da ga proda. Morali smo da odemo pre nego što je stigao znak.

Dok ponovo razmišljam o tim mestima, odjednom deluju apsurdno tuđe, kao i Kortona. Ed ne misli tako. Svakog

---

* *Cenni di Pepo (Giovanni) Cimabue* (1240–1302) – italijanski slikar i autor mozaika. Nažalost, od njegovih radova sačuvano je vrlo malo. (Prim. prev.)

** *Giotto*, punim imenom *Giotto di Bondone*, (rođen 1266. ili 1276, umro 1337) – italijanski slikar, vajar i arhitekta. Pripadao je krugu umetnika gotike i prethodnicima renesanse. Smatra se da je njegov doprinos bio ključan za razvoj tog razdoblja u umetnosti. (Prim. prev.)

popodneva je na pjaci i gleda mladi par koji nastoji da svoje novorođenče u kolicima odveze niz ulicu. Zaustavljaju se na svakih nekoliko koraka. Svi prilaze kolicima. Unose se bebi u lice, guču, hvale detence. „U sledećem životu“, kaže mi Ed, „želim da budem italijanska beba.“ Prožima život na pjaci: privlačan, lepo građen muškarac zavrće rukav tako da mu se vide mišići kada polako dlanom podupre bradu; čisti Vivaldijevi tonovi koje neko svira na flauti dopiru s prozora na spratu; cvećarkina lepeza blistavog cveća uz kamenu prodavnicu; čovek kratkog vrata istovaruje jagnjad iz kamiona. Prebacuje ih preko ramena kao džakove brašna usled čega se jagnjićima oči iskolače. Svakih nekoliko minuta Ed gleda na veliki časovnik koji toliko dugo meri vreme na ovoj pjaci. Najzad polazi u šetnju i memoriše ulične pločnike.

Na drugom kraju hotelskog dvorišta Arapin, gost, zapeva molitve pred zoru, baš kada konačno mogu da zaspim. Zvuči kao da grgolja slanu vodu. Satima se u njegovom glasu ponovo i iznova čuje svega nekoliko tonova. Hoću da se nagnem kroz prozor i povičem: „Umukni!“ Tu i tamo moram da se nasmejem. Pogledam napolje, vidim ga kako klima glavom na prozoru, s ljupkim osmehom na licu. Toliko me podseća na voditelje aukcija duvana koje sam kao dete slušala u vrelim skladištima na američkom Jugu. Nalazim se jedanaest hiljada kilometara od kuće, a svoju životnu ušteđevinu nameravam da potrošim iz hira. Je li to hir? Osećaj je vrlo sličan zaljubljanju i to nikada nije istinski hir već dolazi iz nekog dubokog izvora. Da li je zaista tako?

*

Kad god koraknemo iz hladnih, visokih hotelskih soba na sunce što sažiže s neba i prošetamo gradom, Kortona nam se sviđa sve više i više. Stolovi ispred kafića *Sport* okrenuti su prema

Sinjorelijevom trgu.* Nekoliko težaka svakog jutra prodaje povrće na stepenicama pozorišta iz devetnaestog veka. Dok pijemo espresso, gledamo ih kako mere paradajz na zarđalom ručnom kantar. Ostatak trga okružen je potpuno očuvanim srednjovekovnim ili renesansnim palatama. Neko bi svakog trenutka lako mogao da izađe i zapeva ariju iz *Travijate*. Svakog dana obilazimo svaku srednjovekovnu kamenu kapiju u etrurskim zidinama, istražujemo kamene ulice širine prosečnog automobila u kojima su renesansne i starije kuće i još uže *vicoli*, misteriozne pešačke prolaze, često sa strmim stepenicama. Zazidana „vrata mrtvih“ iz četrnaestog veka i dalje su vidljiva. Ovi duhovi vratâ pored glavnog ulaza bili su osmišljeni, neki kažu, za iznošenje žrtava kuge – nesreća je iznositi ih na glavni ulaz. Primećujem na običnim vratima da ljudi često ostavljaju ključeve u bravi.

Vodiči Kortonu opisuju kao „sumornu“ i „strogu“. Greše. Položaj na vrhu brda, zidine i uspravne, masivne kamene zgrade daju izrazito vertikalno obeležje arhitekturi. Hodajući pjacom, osećam kako neočekivane, ugaone senke padaju s euklidskom čistoćom. Želim da stojim uspravno – čini se da se uspravno držanje zgrada prenosi na stanovnike. Hodaju polako, vrlo su finog *držanja*, hoću da kažem. Stalno govorim: „Zar nije lepa?“ „Zar nije divan?“ „Pogledaj *ono* lice – čisti Rafael.“ U kasno popodne ponovo sedimo i pijemo espresso, ovog puta okrenuti prema drugom trgu. Žena od šezdesetak godina sa ćerkom i unukom tinejdžerkom prolazi pored nas, šetaju, ruku podruku, sunce im obasjava živahna lica. Ne znamo zašto je svetlost tako blistava. Možda zasadi suncokreta zrače zlatom sa okolnih polja. Te tri žene izgledaju mirno, ponosno, zadivljujuće zadovoljno. Trebalo bi da postoji zlatnik sa njihovim likovima.

---

* *Luca Signorelli*, pravim imenom *Luca d'Egidio di Ventura* (1441–1523) – italijanski renesansni slikar. (Prim. prev.)

U međuvremenu, dok pijuckamo, dolar brzo pada. Svakog jutra polazimo sa pjace da obiđemo sve banke i proverimo istaknute kurseve valuta. Kada unovčavate putničke čekove da biste na pijaci kože nešto kupili u poslednjem trenutku, kurs nije toliko bitan, ali ovo je kuća sa dva hektara zemlje i svaka lira je važna. Od blagog pada tih umnožaka i želudac se grči. Svaki put kad vrednost dolara padne za sto lira, računamo koliko kuća poskupi. Iracionalno takođe računam i koliko bi pari cipela mogla da kupim za te novce. Cipele su mi ranije bile glavni predmet kupovine u Italiji, tajni greh. Ponekad bih otišla kući sa devet novih pari: crvene ravne cipele od zmijske kože, sandale, tamnoplave čizme od antilopa i nekoliko pari crnih salonki s potpeticama različite visine.

Obično se banke razlikuju po tome koliku proviziju uzimaju kada dobiju veliki transfer iz inostranstva. Mi želimo olakšicu. Čini se da će dobiti značajan deo kamate pošto naplata čekova u Italiji može potrajati nedeljama.

Napokon dobijemo lekciju o tome kako stvari funkcionišu. Doktor Karta, nestrpljiv da okonča posao, nazove svoju banku – banku koju koriste njegov otac i tast – u Arcu, udaljenom pola sata. Onda nazove nas. „Idite tamo“, kaže on. „Uopšte neće uzimati proviziju za prijem novca već će vam isplatiti po kursu važećem na dan kada novac stigne.“

Njegova visprenost me ne iznenađuje iako je delovao spektakularno nezainteresovano za novac sve vreme dok smo pregovarali – samo je naveo visoku cenu i toga se držao. Imanje je kupio od pet starih sestara jedne vlastelinske porodice u Perudi godinu dana ranije misleći, kaže, da tu napravi letnjikovac za svoju porodicu. Međutim, on i njegova supruga su nasledili kuću u primorju i opredelili su se za nju. Da li je bilo tako ili je jeftino kupio od devedesetogodišnjih dama, pa sada ima veliku zaradu i verovatno našim novcem kupuje imanje na obali? Nije da mu zameram. Oštrouman je.

Možda u strahu da bismo mogli da odustanemo, doktor Karta zove i traži da se sastanemo u kući. Stiže u svojoj bučnoj alfi 164, u armaniju od glave do pete. „Ima još nešto“, kaže kao da nastavlja razgovor. „Ako biste pošli za mnom, pokazaću vam nešto.“ Stotinak metara niz put vodi nas kamenom stazom kroz mirisnu žutilovku. Kamena staza se začudo nastavlja uzbrdo, krivudajući duž grebena. Ubrzo dolazimo do pogleda na dolinu koji se pruža pod uglom od dve stotine stepeni, sa čempresima oivičenim putem ispod nas i pitomim krajolikom prošaranim negovanim vinogradima i maslinjacima. U daljini leži plava mrlja, što je Trazimensko jezero; sa desne strane vidimo obriše crvenih krovova Kortone koji se jasno ocrtavaju na nebu. Doktor Karta se trijumfalno okreće prema nama. Ovde se ravni pločnici šire. „Rimljani – ovaj drum su izgradili Rimljani – i vodi pravo u Kortonu.“ Sunce prži. On nastavlja i dalje o velikoj crkvi na vrhu brda. Pokazuje kuda je mogao voditi ostatak puta, pravo kroz imanje gde je Bramasole.

Po povratku u kuću otvara slavinu pred kućom i prska se po licu. „Uživaćete u najfinijoj vodi, zaista sopstvenoj obilnoj *acqua minerale*, odličnoj za jetru. *Excellent!*“ Uspeva da bude istovremeno i oduševljen i pomalo dosadan, ljubazan i pomalo snishodljiv. Bojim se da smo previše otvoreno govorili o novcu. Ili je možda naša časna američka očekivanja u vezi sa transakcijom protumačio kao neverovatno naivna. Ostavlja otvorenu slavinu, podmeće ruku pod vodu i naginje se da pije uspevajući nekako pritom da ne pomeri dobro krojeni laneni sako prebačen preko ramena. „Dovoljno vode za bazen“, tvrdi, „koji bi bio savršen na tački s koje možete videti jezero, odakle se tačno vidi mesto gde je Hanibal pobedio Rimljane.“

Zadivljeni smo ostacima rimskog puta preko brda prekrivenog poljskim cvećem. Odlazićemo tim kamenim putem do grada na kafu u kasna popodneva. Pokazuje nam staru cisternu. Voda je dragocena u Toskani i sakupljala se kap po kap. Kad

smo otvor osvetlili baterijskom lampom, već smo primetili da podzemna cisterna ima kameni luk, očigledno nekakav prolaz. Poviše uz brdo u tvrđavi Medičija videli smo isti takav luk u tamošnjoj cisterni, a čuvar nam je rekao da tajni podzemni put za bekstvo ide nizbrdo u dolinu, pa do Trazimenskog jezera. Takve ostatke Italijani prihvataju krajnje mirno. A meni deluje prosto nemoguće da je nekome dozvoljeno da poseduje takve drevne stvari.

*

Kada sam prvi put videla Bramasole, odmah sam poželela da letnju odeću okačim u *armadio* i složim knjige ispod jednog od onih prozora što gledaju na dolinu. Proveli smo četiri dana sa sinjor Martinijem, koji je imao mračnu malu kancelariju u Ulici Sakoa i Vancetija u donjem gradu.* Iznad stola mu je visila fotografija na kojoj je prikazan kao vojnik, pretpostavljam Musolinijev. Slušao nas je kao da italijanski govorimo besprekorno. Kada smo opisali kuću kakvu smo mislili da želimo, ustao je, stavio svoj borsalino i rekao jednu jedinu reč: „*Andiamo*“, idemo. Iako mu je nedavno operisano stopalo, vozio nas je po nepostojećim putevima i probijao se kroz džunglu trnja da nam pokaže kuće za koje je samo on znao. Neke su bile seoske kuće čiji su se krovovi srušili na pod, udaljene kilometrima od grada i koštale su đavo i po. Jedna je imala toranj koji su izgradili krstaši, ali je kontesa koja ga je posedovala zaplakala i udvostručila cenu na licu mesta kada je videla da smo zaista zainteresovani. Druga je bila vezana za druge seoske kuće gde su kokoške zaista slobodno živele – utrčavale su u kuće i istrčavale iz njih. Dvorište je bilo puno zarđale poljoprivredne opreme i svinja. Neke

---

* *Nicola Sacco* (1891–1927) i *Bartolomeo Vanzetti* (1888–1927) – italijanski anarhisti, kao doseljenici optuženi za ubistvo i oružanu pljačku u Masačusetu gde su pogubljeni na električnoj stolici. (Prim. prev.)

su bile zagušljive ili smeštene tik pored puta. U jednoj je trebalo izgraditi put – bila je sakrivena u žbunju kupina i mogli smo samo da zavirimo kroz jedan prozor pošto sklupčanoj crnoj zmiji nije padalo na pamet da se pomeri s praga.

Odneli smo cveće sinjor Martiniju, zahvalili mu i pozdravili se. Činilo se da mu je iskreno žao što odlazimo.

Sledećeg jutra naleteli smo na njega na pjaci posle kafe. Rekao je: „Upravo sam video doktora iz Areca. Možda će biti zainteresovan za prodaju kuće. *Una bella villa*“, dodao je naglašeno. Od kuće do Kortone se moglo stići pešice.

„Koliko?“, pitali smo iako smo do tada naučili da se zgraža na tako otvoreno pitanje.

„Hajde najpre da pogledamo“, bilo je sve što je rekao. Iz Kortone je krenuo putem koji se penje i vijuga na drugu stranu brda. Skrenuo je na *strada bianca* i posle dva kilometra na dugačak prilazni put pod nagibom. Spazila sam kapelicu, a zatim pogledala troetažnu kuću sa izuvijanim gvožđem ukrašenom lunetom iznad ulaznih vrata i dve visoke, egzotične palme sa obe strane vrata. Tog svežeg jutra fasada je delovala blistavo, prekrivena slojevima žute, crvenoružičaste i crvenkastosmeđe. Oboje smo učitali kada smo izašli iz automobila. Posle svih lutanja i skretanja na nepoznate puteve ova kuća kao da je sve vreme nas čekala.

„Savršeno, kupujemo je“, našalila sam se dok smo koračali kroz korov. Baš kao što je to činio u drugim kućama, sinjor Martini nije govorio o prodaji; jednostavno je razgledao sa nama. Došli smo do kuće ispod zarđale pergole nagnute pod teretom ruža penjačica. Dvostruka ulazna vrata su zacvilela kao nešto živo kada smo ih otvorili. Zidovi kuće, debeli koliko je moja ruka dugačka, zračili su hladnoćom. Staklo na prozorima je podrhtavalo. Zagrebala sam nogom po blatnjavoj prašini i ispod nje ugledala glatke podove od cigle u savršenom stanju. U svakoj prostoriji Ed je otvorio unutrašnji prozor, pa žaluzine na šta se ukazivao veličanstven pogled na čemprese, talasasta

zelena brda, udaljene vile, dolinu. Postojala su čak i dva kupatila koja su funkcionisala. Nisu bila lepa, ali su bila *kupatila*, posle svih kuća u kojima nismo videli ni podove, a još manje vodovod. Tu niko nije živeo trideset godina, a teren je izgledao kao začarana bašta, izdžikljala i prekrivena kupinama i vinovom lozom. Mogla sam da vidim kako sinjor Martini posmatra imanje uvežbanim okom meštana. Bršljan se uvijao oko drveća i prelazio preko palih zidova zaravni. „*Molto lavoro*“, mnogo posla, bilo je sve što je rekao.

Tokom tih nekoliko godina razgledanja, ponekad usputnog, ponekad do iznemoglosti, nikada nisam čula da je neka kuća tako potpuno rekla *da*. Međutim, odlazili smo narednog dana, a kada smo saznali cenu, tužno smo rekli ne i otišli kući.

Narednih meseci povremeno bih pominjala Bramasole. Zalepila sam fotografiju na ogledalo i često sam u mislima lutala po imanju ili prostorijama. Kuća je metafora sopstvenog *ja*, naravno, ali je i potpuno stvarna. A kuća u inostranstvu preuveličava sve asocijacije koje kuće pobuđuju. Pošto sam okončala dug brak koji nije trebalo da se završi i započela novu vezu, ta potraga za kućom, činilo se, bila je vezana za novi identitet kakav budem uspela da stvorim. Kada su se smirile svađe u vezi s razvodom, obrela sam se sa odraslom ćerkom, punim radnim vremenom na univerzitetu (posle višegodišnjih honorarnih predavanja), skromnim portfeljem hartija od vrednosti i čitavom budućnošću koju treba stvoriti. Iako je razvod bio teži od smrti, ipak sam se posle mnogo godina u blisko povezanoj porodici osećala da sam se začudo vratila sebi. Imala sam poriv da ispitam svoj život u drugoj kulturi i prevaziđem ono što sam znala. Želela sam nekakvu *fizičku* dimenziju koja bi zauzela mentalni prostor koji su ispunjavale godine mog predašnjeg života. Ed u potpunosti deli moju strast prema Italiji i takođe deli blagodat tromesečnih letnjih odmora od univerzitetske nastave. Tamo bismo imali duge dane za istraživanje i za svoje spisateljske i istraživačke projekte. Kada je za volanom, *uvek*

će skrenuti na intrigantni puteljak. Jezik, istorija, umetnost, mesta u Italiji beskrajni su – dva života ne bi bila dovoljna. I, ah, strano *ja*. Novi život bi se mogao oblikovati prema konturama kuće, koja je već u svom prirodnom okruženju, i prema ritmovima oko nje.

U proleće sam nazvala jednu Kalifornijku koja je u Toskani počinjala da se bavi nekretninama. Zamolila sam je da obiđe Bramasole; možda je, ako se nije prodala, cena pala. Nedelju dana kasnije nazvala je iz kafića nakon sastanka sa vlasnikom. „Da, još uvek je na prodaju, ali po onoj neobičnoj italijanskoj logici, cena je podignuta. Dolar je“, podsetila me je, „pao. A na toj kući treba mnogo da se radi.“

Sada smo se vratili. Do ovog trenutka, po jednako neobičnoj logici, postala sam opsednuta kupovinom Bramasolea. Na kraju krajeva, jedino što nam ne odgovara jeste cena. Oboma nam se veoma dopada okruženje, grad, kuća i imanje. Ako samo jedna sitnica nije u redu, kažem sebi, samo napred.

Ipak, ovo košta *sacco di soldi*.^{*} Biće ogromna muka oporaviti kuću i zemlju od zapuštenosti. Prokišnjavanje, buđ, ruševne kamene zaravni, trošni malter, jedno gadno kupatilo, drugo sa divnom metalnom kadom i napuklom klozetskom šoljom.

Zašto ova mogućnost deluje zabavno kada me je preuređenje moje kuhinje u San Francisku potpuno izbacilo iz ravnoteže? Kod kuće ne možemo ni da okačimo sliku, a da u malteru ne napravimo rupu veličine dlana. Kada otpušavamo sudoperu, zaboravljajući još jednom da latice artičoke ne treba bacati u drobilicu, čini se da se mulj diže iz Zaliva San Franciska.

S druge strane, dostojanstvena kuća blizu rimskog puta, etrurski (*etrurski!*) zid koji se nazire na vrhu obronka, tvrđava Medičija na vidiku, pogled na Monte Amijatu, podzemni prolaz, sto sedamnaest stabala maslina, dvadeset šljiva i još nebrojene kajsije, bademi, jabuke, i kruške. Čini se da nekoliko

^{*} Ital.: „vreća para“. (Prim. prev.)

smokvi uspeva u blizini bunara. Pored ulaznog stepeništa nalazi se veliki lešnik. Zatim, blizina jednog od najlepših gradova koje sam ikada videla. Zar ne bismo bili ludi da ne kupimo ovu divnu kuću zvanu Bramasole?

Šta ako jedno od nas udari kamion koji prevozi čips i onespособi nas za rad? Nabrajam niz bolesti koje možemo dobiti. Tetka je umrla od srčanog udara u četrdeset i drugoj, moja baba je oslepela, sve ružne bolesti... Šta ako zemljotres zadesi univerzitete na kojima predajemo? Zgrada humanističkih nauka nalazi se na spisku državnih građevina koje će se najverovatnije srušiti u umereno jakom zemljotresu. Šta ako berza propadne?

U tri ujutro iskočim iz kreveta i odem da se istuširam puštajući da mi hladna voda oblije celo lice. Vraćajući se u krevet u mraku, pipajući, udarim nožnim prstom u gvozdeni okvir kreveta. Bol se penje uz kičmu. „Ede, probudi se. Mislim da sam slomila prst na nozi. Kako možeš da spavaš?“

Ed se uspravi u krevetu. „Sad sam sanjao da sečem bilje u bašti. Žalfiju i matičnjak. Žalfija je *salvia* na italijanskom.“ Nikada se nije pokolebao u uverenju da je to briljantna ideja, da je to raj na zemlji. Pali noćnu lampu. Smeši se.

Nokat na prstu mi je napola otpao, a ispod se širi ružna ljubičasta mrlja. Nokat ne mogu ni da ostavim ni da odstranim. „Želim da idem kući“, kažem.

Stavlja mi flaster oko povređenog prsta. „Misliš na Bramasole, zar ne?“, pita.

*

Ova vreća para o kojoj je reč poslata je iz Kalifornije, ali nije stigla. Kako je to moguće, pitam u banci, novac je uplaćen, stiže momentalno. Opet slegnu ramenima. Možda ga drži glavna banka u Firenci. Prolaze dani. Zovem Stiva, svog brokera u Kaliforniji, iz kafića. Vičem da nadglasam buku televizijskog prenosa fudbalske utakmice. „Moraćete da proverite tu“, odvrća

on, „odavno je otišlo odavde i da li ste znali da se tamošnja vlada promenila četrdeset sedam puta od Drugog svetskog rata? Ovaj novac je bio dobro uložen u neoporezive obveznice i najbolje fondove rasta. One vaše australijske obveznice su zaradile sedamnaest procenata. No dobro, *la dolce vita*.“

Komarci (na italijanskom se zovu *zanzare*, baš kako i zvuče) napadaju hotel s pustinjским ветром. Vrtim se među čaršavima dok koža ne počne da me peče. Ustajem usred noći i naginjem se kroz prozor sa navučenim žaluzinama, zamišljam sve uspavane goste, sa žuljevima na nogama od kamenih ulica, sa vodičima i dalje u rukama. Još možemo da se povučemo. Samo ubacimo torbe u iznajmljeni fijat i kažemo *arrivederci*. Odemo da se mesec dana provodimo u priobalju Amalfija i zaputimo se kući, preplanuli i opušteni. Kupimo mnogo sandala. Čujem svog dedu kad mi je bilo dvadeset godina: „Budi realna. Spusti se sa oblaka.“ Bio je besan što sam studirala poeziju i latinsku etimologiju, nešto potpuno beskorisno. A sad, o čemu razmišljam? O kupovini napuštene kuće na mestu gde jedva govorim jezik. Deda se verovatno prevrće u grobu. Nemamo brdo novca da nas izvuče u slučaju da nešto misteriozno pođe po zlu.

*

Kakva je ovo zaludenost kućama? Potomak sam dugog niza žena koje otvaraju tašne, vade uzorke materijala za tapaciranje, raznobojne kvadrate pločica za kupatilo, sedam nijansi žute boje i komade cvetnih tapeta. Volimo koncept četiri zida. „Kakva je njena kuća?“, pita moja sestra i obe znamo da zapravo pita kakva je *ona*. Uzimam besplatan vodič za nekretnine ispred samoposluge kada odem nekud na vikend, čak i ako je blizu San Franciska. Jednog juna sam sa dve prijateljice iznajmila kuću na Majorki; drugo leto sam provela u maloj kući u San Migel de Aljendeu gde sam se ozbiljno zaljubila u dvorišta sa fontanama i spavaće sobe sa bugenvilijom koja se kao slap

spušta niz balkon, u strogu Sijera Madre. Jednog leta u Santa Feu počela sam zagledati tamošnje kuće od čerpića, zamišljati da ću preći na jugozapad Amerike, u sve što kuvam stavljati čili, nositi tirkizni nakit u obliku cvetova tikvice – drugačiji život, prilika da postojim u drugoj verziji. Krajem meseca sam otišla i nikad nisam poželela da se vratim.

Obožavam ostrva u priobalju Džordžije, gde sam letovala kao dete. Zašto ne tamo neka siva kuća na kojoj su vremenske nepogode ostavile traga, koja je napravljena od drveta i izgleda kao da ju je more izbacilo na plažu? Pamučni ćilimi, ledeni čaj od breskve, lubenica koja se hladi u potoku, spavanje uz šum talasa pod prozorom. Mesto koje moje sestre, prijatelji i njihove porodice mogu lako da posete. Ali stalno se sećam da kad god sam ponovo krenula starim stopama, nisam se osećala kao nova. Iako sam podložna privlačnosti poznatog, malo sam podložnija iznenađenjima. Italija mi se čini beskrajno primamljivom – zašto se u ovom trenutku ne prisetiti početka *Božanstvene komedije*: Šta čovek mora da uradi da bi se razvijao? Bolje da se setim svog oca, sina mog doslovno nastrojenog, štedljivog dede. „Porodični moto“, rekao bi, „glasi 'Pakovanje i raspakivanje'“. I takođe: „Ako ne možeš putovati prvom klasom, nemoj ni da putuješ.“

Ležim budna i imam poznati osećaj da odgovor stiže. Nalik odgovorima na dnu crne mistične osmice, bilijarske kugle koju sam volela kad mi je bilo deset godina, često mogu da osetim ideju ili rešenje nedoumice kako se pomalja kroz mutnu tečnost, a onda kao da vidim najednom jasno ispisane bele reči. Volim napetost u zoni čekanja, psihički i fizički osećaj vijuganja dok nešto misteriozno cikcak putanjom izbija na površinu svesti.

Šta ako *nisi* osetila neizvesnost, kažu bele reči. Jesi li oslobođena sumnje? Zašto je ne preimenovati u uzbuđenje? Naginjem se preko široke prozorske daske baš kada se pojavljuje prva zlačana ljubičasta svetlost pri izlasku sunca. Arapin još spava.

Valoviti krajolik izgleda spokojno u svim pravcima. Seoske kuće boje meda, blago postavljene u udubljenja, uzdižu se kao debele vekne hleba ostavljene da se hlade. Znam da su u doba jure neka pomeranja nasilno izbacila brda, ali izgledaju kao da ih je zaoblila velika ruka. Dok sunce sija, zemlja širi meki spektar boja: zelena isprana dolarska novčanica, bajata pavlaka, plavo nebo kao oko slepe osobe. Renesansni slikari su jednostavno imali pravo. Nikada nisam mislila o Perudinu,* Đotu, Sinjoreliju i ostalima kao o realistima, ali njihovi pejzaži u pozadini i dalje su tu, kao što većina turista otkriva, sa tamnim čempresima uklopljenim kako bi naglasili svaku kompoziciju na koju pogled padne. Sada uviđam zašto crvena čizma na zlatnom plavokosom anđelu u muzeju Kortone ima takav sjaj, zašto Bogorodičina kobaltnoplava haljina izgleda intenzivno i misteriozno. U ovakvom krajoliku i pri ovoj svetlosti sve poprima prvobitni obris. Čak i crveni ubrus koji se suši dole na konopcu postaje potpuno zasićen sopstvenim crvenilom.

Razmisli: šta ako se nebo ne sruši? Šta ako je veličanstveno? Šta ako se kuća preobrazi za tri godine? Biće do tada rukom ispisane etikete za sopstveno maslinovo ulje, tanke platnene zavese navučene iza žaluzina u vreme za popodnevni odmor, tegle džema od šljiva na policama, dugačak sto za gozbe pod lipama, pored vrata natrpane korpe za branje paradajza, rukole, divljeg komorača, ruža i ruzmarina. A ko smo mi u tom čudnom novom životu?

*

Novac napokon stiže, račun je otvoren. Međutim, nemaju čekove. Ova ogromna banka, sedište desetina ekspozitura u

---

* *Pietro Perugino*, pravim imenom *Pietro Vannucci* (rođen između 1446. i 1452, umro 1523) – italijanski renesansni slikar; najpoznatiji učenik mu je bio Rafael. (Prim. prev.)

zlatnom centru Italije, nema dovoljno čekova za nas. „Možda sledeće nedelje“, objašnjava sinjora Raguci. „Trenutno, ništa.“ Gušimo se od muke. Dva dana kasnije ona zove. „Imam deset čekova za vas.“ U čemu je problem sa čekovima? U Americi ih dobijam na kutije. Sinjora Raguci nam ih šalje. Sinjora Raguci u tesnoj suknji, tesnoj majici, ima usne koje su stalno vlažne i napućene. Koža joj blista. Neverovatno je lepa. Nosi veličanstvenu četvrtastu zlatnu ogrlicu i narukvice na oba zgloba koje zveckaju dok na svaki ček pečatom udara broj našeg računa.

„Kakav divan nakit. Te narukvice mi se veoma dopadaju“, kažem.

„Ovde imamo samo zlato“, odgovara smrknuo. Dosadile su joj grobnice i pjace u Arcu. Kalifornija joj zvuči dobro. Ozari se svaki put kada nas vidi. „Ah, Kalifornija“, kaže umesto pozdrava. Banka počinje da deluje nadrealno. Mi smo u stražnjoj prostoriji. Čovek uvozi kolica s naslaganim zlatnim polugama – pravim malim ciglama zlata. Izgleda da niko ne stražari. Drugi čovek ubacuje dve poluge u pohabane žute fascikle. Jednostavno je obučen, kao radnik. Izlazi na ulicu, nosi poluge nekud. Toliko o isporukama Brinksa, čuvenog prevoznika dragocenosti – ali kakvo pametno prerusavanje u civilnu odeću. Vraćamo se na čekove. Neće biti obeležja u vidu čamaca, palmi ili jahača poni ekspresa, neće biti imena, adrese, vozačke dozvole, broja socijalnog osiguranja. Samo ovi bledezeleni čekovi koji izgledaju kao da su štampani dvadesetih godina dvadesetog veka. Izuzetno smo zadovoljni. Račun u banci – to je bezmalo kao državljanstvo.

Konačno smo se okupili u kancelariji javnog beležnika za konačni obračun. Brzo se odigrava. Svi pričaju odjednom, a niko nikog ne sluša. Daleko zaostanemo za baroknim pravnim terminima. Pneumatski čekić napolju buši mi moždane ćelije. Spominju se nekakva dva vola i dva dana. Ijan, koji prevodi, zastaje da objasni ovu arhaičnu jezičku začkoljicu kao pravni termin iz osamnaestog veka kojim se opisuje površina zemlje